

Jesús Martínez del Castillo,
 Doctor en Educació Física per la Universitat
 de Lovaina,
 Professor Titular d'Instal·lacions Esportives,
 INEF-Madrid.

LA CONSTRUCCIÓ ECONÒMICA I SOCIAL DEL MERCAT ESPORTIU DE TREBALL

Introducció

Les dues investigacions recents realitzades sobre el mercat esportiu a Espanya en els sectors de docència, animació, entrenament i direcció: Enquesta d'Estructura Ocupacional (1) i Projectió del Mercat Esportiu Laboral (2) han permès establir els trets principals d'aquest camp, com també alguns dels processos que han caracteritzat la seva història recent.

Un camp del qual encara ignorem molt més del que coneixem, en el pla teòric o en el pla empíric, però en el qual aquestes dues investigacions semblen iniciar la confirmació dels supòsits següents:

- Que es tracta d'un mercat en el qual la compra-venda de treball no és només una relació econòmica i individualitzada, com postula la teoria neoclàssica del mercat de treball. També són relacions socials entre agents i grups socials, que poden tenir interessos diferents i sovint contraposats (Edwards, 1979).
- Que es verifica la hipòtesi bàsica del mercat dual de treball, formulada per la teoria institucionalista (Piore, 1975), i s'aprecien dos segments essencialment diferents: sectors primari i secundari.
- Que es tracta, tal com postulava Bourdieu (1987) per al cas francès, d'un mercat relativament autònom. A més d'estar inscrit en el procés de propagació del dualisme a tota l'economia nacional s'aprecien altres interdependències d'aquest mercat amb els processos generals de canvi social, polític i econòmic i amb els processos específics de canvi en

Grup ocupacional	Funcions
1. Monitor esportiu (ME) o tècnic esportiu de base (TEB).	1. Iniciació esportiva de base. 2. Entrenament esportiu i direcció d'equips en edat escolar. 3. Entrenament esportiu en nivells mitjans i baixos.
2. Tècnic en activitats en la natura (TAN).	4. Desenvolupament d'activitats en el medi natural dirigides a nens, joves i adults.
3. Tècnic en activitats físiques i animació esportiva (TAF AE).	6. Promoció d'activitats físiques i esportives per a adults i tercera edat. Desenvolupament de programes de manteniment físic i animació esportiva. 7. Animació esportiva per a col·lectius marginats. 8. Animació esportiva turística. 9. Iniciació i entrenament esportiu per a persones discapacitades.
4. Tècnic esportiu superior (TES).	12. Entrenament esportiu d'alt nivell. 13. Preparació física d'esportistes d'alt nivell.
5. Docent d'educació física en l'EGB.	11. Docència de l'Educació Física en l'ensenyament primari.
6. Docent d'educació física en ensenyaments mitjans.	15. Docència en l'Educació Física en l'ensenyament secundari obligatori i batxillerat.
7. Director.	16. Direcció tècnica d'entitats i instal·lacions esportives. 17. Gestió i administració d'entitats i instal·lacions esportives.

- Extreus de Consejo Superior de Deportes, Comisión de Expertos, *Propuesta para el debate del Proyecto de Reforma de las enseñanzas y titulaciones deportivas*, febrer 1991. La Comissió estava formada pels següents experts: Fernando París, Ramiro Merino Merchán, Fernando Sánchez Bañuelos, Luis Romero Largo, Francisco Ricart i Pidelaserra, Santiago Coca Fernández, Francisco Sánchez Sánchez, José María Martínez Martínez.
- Els tècnics que exerceixen les funcions 5 i 10 del Projecte de Reforma han estat classificats per altres funcions.
- Els tècnics que exercien les funcions 14 i 18 del Projecte de Reforma no es podien abordar en l'enquesta. Requereixen un estudi i una metodologia *ad-hoc*.
- En el moment d'acabar, sembla ser que el grup ocupacional que desenvoluparia les funcions 1, 2, 3 i que s'anomenava monitor esportiu, s'anomenarà finalment tècnic esportiu de base. En cas que no canviïn les funcions, en tots els quadres, gràfics i textos s'haurà de llegir i d'interpretar com a tècnic esportiu de base, totes les dades i referències en què aparegui l'etiqueta de monitor esportiu.

Taula 1. Grups ocupacionals i funcions principals en l'activitat física i l'esport

Ag. ocupadors	Any 1973		Any 1991		Variac. Absol. V	Variac. Relat. V%
	Núm.	%	Núm.	%		
Ajuntaments	2.011	20,47	10.400	24,37	8.389	417,16
Centr. Ensenyament no universitari	2.615	26,62	12.151	28,47	9.536	364,67
Privat Associatiu	4.107	41,81	9.386	21,99	5.279	128,54
Empresa privada	1.091	11,11	10.742	25,17	9.651	884,60
Total	9.824	100,00	42.679	100,00	32.855	334,44

Quadre 1. Distribució del nombre de llocs de treball segons l'agent ocupador el 1973 i el 1991 en tasques d'entrenament, docència, animació i direcció d'instal·lacions esportives

l'esport i les seves organitzacions.

- Que les organitzacions esportives a Espanya semblen perfilar-se com a sistemes socials oberts i encara diferenciats entre si i, com a conseqüència (de les lògiques específiques dels seus camps), reproduïxen de manera diferenciada en els seus respectius mercats de treball, els processos de dualització esmentats.

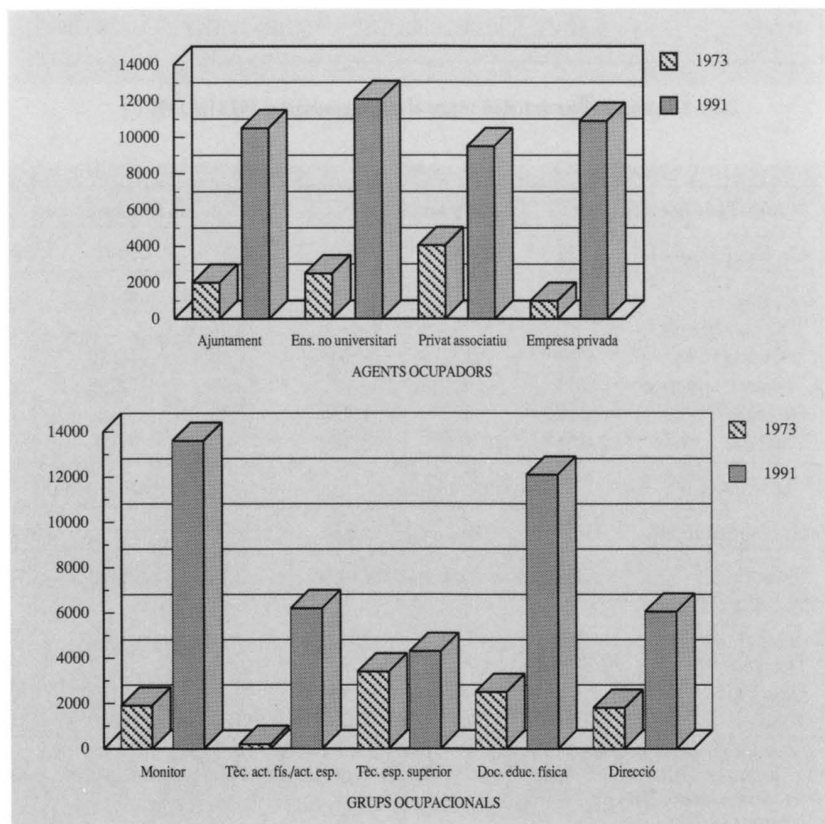
Doncs bé, l'objecte d'aquest article és abordar la història estructural d'aquest camp i la teorització del procés de construcció social i econòmica d'aquest mercat, mostrant el suport empíric existent entorn dels tres darrers supòsits teòrics esmentats.

Tot i que hem de restringir l'objecte formal al sector del mercat format exclusivament pels llocs que exerceixen de manera remunerada les funcions professionals d'entrenament, animació, docència i direcció esportiva (vegeu la taula 1) i als llocs de treball d'aquesta mena que generen els ajuntaments, els centres d'ensenyament no universitaris, el sector privat-associatiu i el privat-comercial. Això ve motivat per l'absència, encara, d'investigacions sobre la resta de llocs de treball implicats en la producció i distribució de béns i serveis esportius i sobre els altres agents generadors d'ocupació en el camp de l'esport.

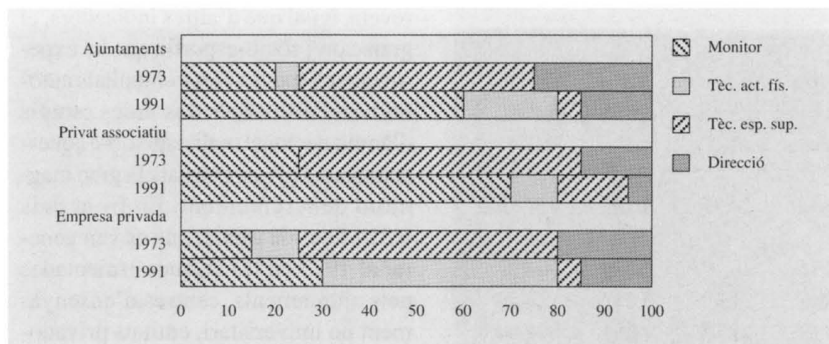
L'evolució del mercat esportiu laboral des de la transició

L'evolució de la població activa ocupada en tasques d'entrenament, animació, docència i direcció esportiva

revela, igual que d'altres indicadors, el gran canvi socio-esportiu que ha experimentat Espanya i les comunitats autònomes. Partint dels dos únics estudis d'àmbit nacional realitzats sobre aquesta població (4), es constata la gran magnitud del creixement. En front dels 9.824 llocs de treball que es van generar el 1973 en les tasques esmentades pels ajuntaments, centres d'ensenyament no universitari, entitats privado-associatives i empreses privades, el 1991 eren de 42.679 llocs de treball, és a dir, un increment net de 32.855 nous llocs de treball en aquests agents (5). Aquest creixement no s'ha distribuït homogèniament en els sectors generadors d'ocupació (quadre 1 i gràfics 1 i 2). En termes absoluts i relatius, l'empresa privada ha estat el sector que ha crescut més: 9.650 nous llocs de treball, seguida dels centres d'ensenyament no universitari: 9.536 llocs de treball i els ajuntaments: 8.389 nous llocs

Gràfic 1. Evolució del nombre de llocs de treball segons l'agent ocupador i grup ocupacional (en milers)

Gràfic 2. Estructures ocupacionals segons agents ocupadors el 1973 i el 1991 (%)

Gr. ocupacionals	Any 1973		Any 1991		Variac. Absol. V	Variac. Relat. V%
	Núm.	%	Núm.	%		
Monitor	1.873	19,07	13.576	31,81	11.703	624,83
Tèc. act. físiques/ Activ. esportives	392	3,99	6.364	14,91	5.972	1.523,47
Tèc. esp. superior	3.331	33,91	4.492	10,53	1.161	34,85
Doc. Educ. física	2.615	26,62	12.151	28,47	9.536	364,67
Direcció	1.613	16,42	6.096	14,28	4.483	277,93
Total	9.824	100,00	42.679	100,00	32.855	334,44

Quadre 2. Nombre de llocs de treball segons el grup ocupacional el 1973 i el 1991 (*)

Nombre ocupacions	Ajuntaments			Privat associatiu			Empresa privada		
	1973	1991	Variac.	1973	1991	Variac.	1973	1991	Variac.
Monitor	446	5.418	4.972	1.192	5.312	4.120	235	3.362	3.127
Tèc. act. físiques/ act. esportives	229	2.132	1.903	0	1.220	1.220	163	4.630	4.467
Tèc. esp. superior	780	967	187	2.139	1.999	-140	412	859	447
Direcció	556	1.882	1.326	776	854	78	281	1.891	1.610
Total	2.011	10.400	8.389	4.107	9.386	5.279	1.091	10.742	9.651

Distribució %	Ajuntaments			Privat associatiu			Empresa privada		
	1973	1991	Variac.	1973	1991	Variac.	1973	1991	Variac.
Monitor	22,2	52,1	1.114,9	29,0	56,6	345,7	21,5	31,3	1.330,7
Tèc. act. físiques/ Activ. esportives	11,4	20,5	831,0	0,0	13,0	—	14,9	43,1	2.740,4
Tèc. esp. superior	38,8	9,3	24,0	52,1	21,3	-6,5	37,8	8,0	108,6
Direcció	27,6	18,1	238,6	18,9	9,1	10,1	25,8	17,6	572,8
Total	100,0	100,0	417,2	100,0	100,0	128,5	100,0	100,0	884,6

- Estadística d'entitats i establiments esportius. INE, 1975. (2on trimestre 1973)
- Estructura ocupacional de l'esport a Espanya. Enquesta dels sectors d'entrenament, docència, animació i direcció d'instal.lacions esportives. CSD, 1991 (2on trimestre 1991)
- Elaboració pròpia

Quadre 3. Estructura ocupacional segons l'agent ocupador el 1973 i el 1991 (*)

de treball. En canvi, el sector privat-associatiu, predominant el 1973, ha tingut un creixement més moderat: 5.279 llocs de treball.

Tot i que cal matisar que el 1991 no estan comptabilitzats els llocs de treball generats per entitats privado-associatives que no gestionen instal.lacions esportives. Tampoc no està exclosa l'ocupació submergida o voluntària (no remunerada) d'aquests agents o d'altres. En tot cas, es constata una oferta d'ocupació més equilibrada per part dels sectors públic i privat. Si el 1973 el pes de l'ocupació requeria en el sector privat, fonamentalment els tècnics dels clubs i dels centres privats d'ensenyament, el 1991 el sector públic generava un nombre de llocs de treball similar al que generava el sector privat.

També hi ha hagut grans transformacions en l'estructura ocupacional (quadre 2). El creixement lent d'empleats en funcions de tècnic esportiu superior (TES), predominants el 1973, i el notable increment de monitors (11.700) i de tècnics en activitats físiques (6.000) ha produït una nova estructura ocupacional. Els empleats com a docents en

educació física i directors han mantingut la seva incidència en l'estructura (28 i 14% respectivament del total de llocs de treball), però els llocs de monitors i tècnics en activitats físiques han pujat notablement i representen el 32 i el 15% respectivament dels llocs de treball. En canvi, els tècnics esportius superiors han passat d'ocupar el 34% dels llocs existents el 1973, a l'11% el 1991.

Aquests canvis en l'estructura ocupacional han tingut diverses expressions en els sectors ocupacionals (quadre 3). Els monitors esportius són el grup ocupacional que ha crescut més en els ajuntaments i els clubs, fins al punt d'ocupar un de cada dos llocs de treball en tots dos sectors i un de cada tres en les empreses privades. En aquestes són els empleats en funcions de tècnic en activitats físiques (TAFAD) els que han registrat un major increment absolut, exercint quasi un de cada dos llocs de treball. El creixement d'aquests tècnics és menor, però significatiu, en els ajuntaments i els clubs.

Amb relació als ocupants de llocs de tècnic esportiu superior, el poc creixement en el període es concentra en l'empresa privada, i roman pràcticament igual el nombre d'empleats en els altres dos sectors. Finalment, els emple-

ats com a directors d'instal·lacions esportives i/o de les entitats que les gestionen, han crescut en els ajuntaments i les empreses privades (1.326 i 1.610 nous llocs de treball respectivament)

però han romàs estables en les entitats privado-associatives.

Aquests elevats increments de llocs de treball esportius comporten majors nivells d'oferta? Ha crescut més aquesta població activa que la població general i la població practicant? La traducció en indicadors d'oferta de tècnics esportius defineix una resposta clarament afirmativa. Si el 1973 hi havia dos tècnics per cada 10.000 habitants, el 1991 arribaven a vuit, fonamentalment pels increments en l'empresa privada i els ajuntaments. De la mateixa manera ha crescut l'oferta de tècnics esportius per cada 10.000 practicants regulars i ocasionals o per cada 10.000 practicants regulars, duplicant-se en tots dos indicadors: 33 i 65 tècnics el 1991, respectivament. És a dir, el creixement demogràfic general de la població espanyola no explica per si sol el creixement d'aquesta població activa. Així mateix, els canvis en les estructures de les ocupacions també han anat

	1973	1991	Var. núm. índex (1973=100)
Població de 16 i més anys	25.418.752	30.651.600	120,59
Població activa	13.279.563	15.010.300	113,03
Població ocupada	12.627.277	12.622.100	99,96
Ocupats en serveis	4.705.272	7.075.900	150,38
Ocupats en l'esport	9.824	42.679	434,44
Taxa d'activitat	51,9	48,97	
% ocupats en els serveis			
població activa ocupada	37,26	56,06	
% ocupats en l'esport			
població activa ocupada	0,08	0,34	
% ocupats en l'esport			
pob. act. ocup. en serveis	0,21	0,6	

Enquesta Població Activa 1er Semestre 1973, INE, 1975

Enquesta Població Activa, 2on Trimestre 1991, INE

Estadística Entitats Esportives, INE, 1975

Estructura Ocupacional de l'esport, CSD, 1991

L'expressió Ocupats en l'esport fa referència a les ocupacions creades pels quatre agents i en les tasques d'aquesta Proyecció. Aquesta assimilació ocupacions-ocupats és provisional fins que siguin realitzats nous estudis.

Quadre 4. Comparació de les poblacions actives ocupades en els serveis i en l'esport el 1973 i el 1991 (*)

	Tots els sectors	Sector serveis	En l'esport
<i>Grups d'edat</i>			
16-24	16,14	15,55	19,00
25-54	69,46	71,45	78,50
55 i més	14,40	13,00	2,50
<i>Sexe</i>			
homes	67,73	57,30	77,00
dones	32,27	44,70	23,00
<i>Situació professional</i>			
Ocupadors	19,51	18,92	11,50
Membres cooperativa	0,83	0,52	1,40
Ajuda familiar	4,99	4,59	1,05
Assalariats públics	16,92	27,34	40,05
Assalariats privats	57,44	48,27	32,80
Altres	0,31	0,35	13,20
<i>Durada de la jornada</i>			
Temps complet	95,29	93,48	47,80
Temps parcial	4,67	6,49	52,20
No classificables	0,04	0,03	0,00
<i>Nivell d'estudis</i>			
Sense estudis	10,70	7,10	2,20
Primaris	38,30	32,16	18,90
Mitjans (inclosa l'FP)	38,50	42,09	41,10
Anterior a superiors	6,30	9,34	19,30
Superiores	6,10	9,31	18,50
<i>Tipus contracte (assalar.)</i>			
Indefinit	67,78	72,30	53,50
Temporal	32,17	27,66	46,20
No classificables	0,05	0,04	0,30

Quadre 5. Població activa ocupada en els serveis i en l'esport segons les principals variables demogràfico-laborals el 2n. trimestre del 1991 (distribució % en cada variable) (*)

acompanyats de canvis en les condicions de les ocupacions. Si bé només podem contrastar empíricament la variable relació laboral, única variable caracteritzadora prevista en l'enquesta del 1973. En aquest sentit s'aprecia amb nitidesa que l'increment de l'ocupació ha anat acompanyat per un ascens de la temporalitat dels contractes: un de cada tres el 1973 i un de cada dos el 1991 (gràfic 1). És a dir, que també en aquest

mercado, i fins i tot amb més intensitat, s'ha registrat la flexibilització en les relacions laborals (característica dels processos de dualització).

Aquesta tendència, comuna a totes les entitats ocupadores, ha estat especialment rellevant en el sector privat associatiu, fins al punt que s'ha invertit la relació existent el 1973 i s'ha situat en tres llocs temporals de cada quatre llocs de treball en aquest sector. També en

els ajuntaments ha estat una tendència forta en les contractacions, en passar del 38 al 58% les situacions de temporalitat. L'amplitud és menor en l'empresa privada i especialment en els centres d'ensenyament.

També cal destacar que l'heterogeneïtat en el comportament ocupador dels diferents sectors dels serveis (Cuadrado, 1990) és especialment manifesta en el cas de l'esport. Com es pot comprovar en el quadre 4, malgrat l'increment de la desocupació, fruit del major creixement de la població activa en front d'una població ocupada similar el 1973 i el 1991, els llocs de treball en l'esport no només han crescut al ritme general dels serveis, sinó que pràcticament el tripliquen.

Això significa lògicament un major pes en la població activa ocupada, que passa del 0,08 per 100 el 1973 al 0,34 per 100 el 1991 (6).

Característiques del mercat esportiu laboral el 1991

A aquests diferents ritmes de creixement, cal afegir-hi les diferències en les característiques socio-demogràfiques i laborals. Si comparem els resultats de l'Enquesta de Població Activa i l'Enquesta d'Estructura Ocupacional de l'Esport, realitzades en el segon trimestre del 1991 (quadre 5 i gràfic 3) observem en la població ocupada en l'esport que és més jove, hi ha una incorporació menor de la dona a aquest mercat de treball, un major nivell general d'estudis, una taxa de salarització lleugerament menor però amb més presència d'assalariats públics i unes condicions més precàries en els llocs de treball (un de cada dos llocs de treball era de jornada completa i només un de cada dos assalariats tenia un contracte indefinit).

Ara bé, aquests trets generals presenten diferències substancials tant quant a l'estructura ocupacional (quadre 3) com en els perfils demogràfico-laborals i formatius (quadres 6 i 7). Diferències que estan fortament estructurades, tal com va permetre comprovar l'anà-

lisi de correspondències múltiples efectuat (8) (els quatre primers factors explicaven el 61,43% de la variança existent entre els 2.688 entrevistats en l'EOE) i l'anàlisi post-factorial Tri-deux que va permetre identificar els tipus ideals (construïts teòricament a partir de les relacions-associacions que es donen entre les diverses modalitats). Es van

obtenir els resultats següents en cada sector generador d'ocupació:

Ensenyament públic (primer i segon graus)

Es tracta de mestres que donen educació física a l'EGB i llicenciats que donen l'educació física en l'ensenyament mitjà. Mentre els segons tenen

titulació en Educació Física i la majoria, a més, titulacions federatives, els primers no en tenen. Són assalariats del sector públic, amb un contracte laboral per temps indefinit i una dedicació a temps complet, i els seus ingressos van de les 125.000 a les 200.000 ptes.

Administració pública (governos locals essencialment)

Aquí el principal agent ocupador és el govern local. El grup de professionals amb més pes són els monitors. Tenen una contractació temporal, dedicació parcial i uns ingressos baixos. No solen tenir titulació en Educació Física, però sí titulació federativa (més en el cas dels monitors).

Sector privat-associatiu

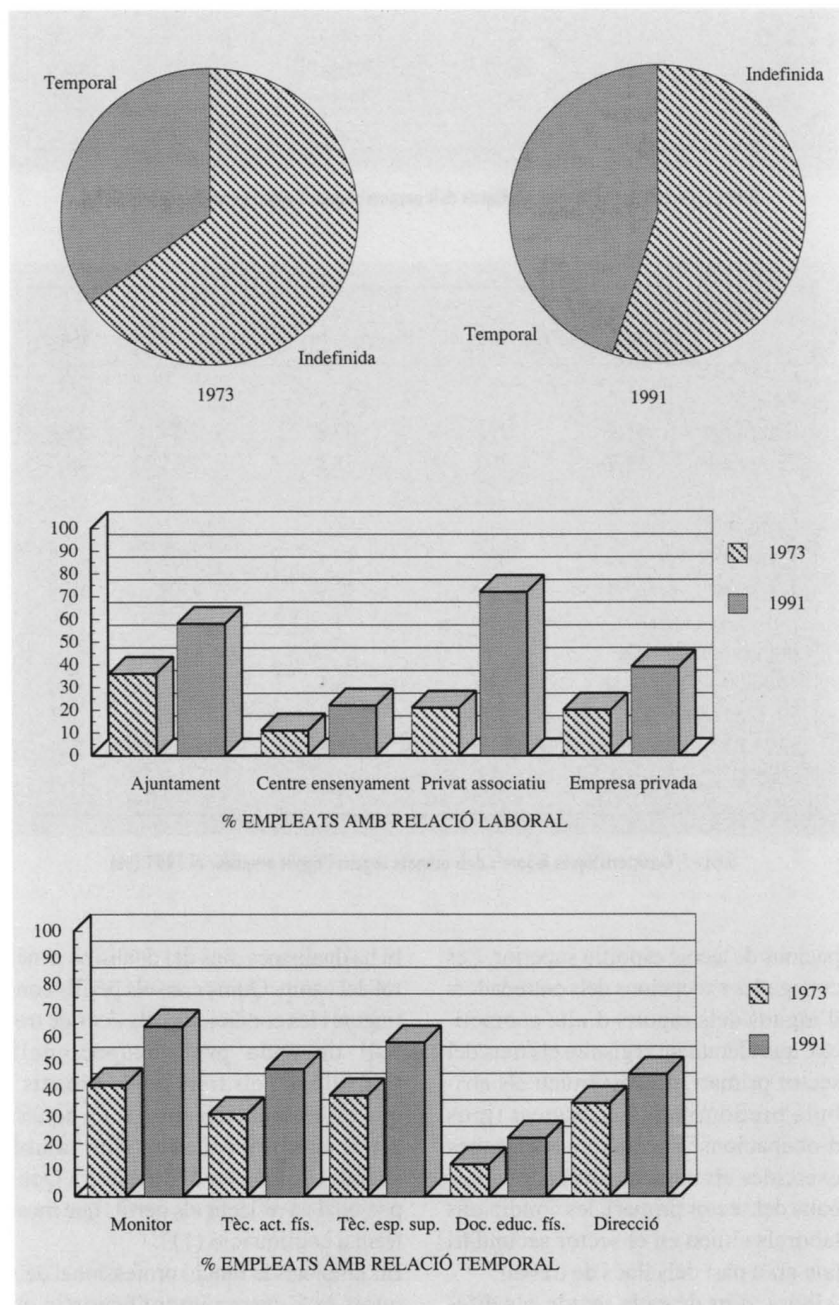
Es tracta principalment de treballadors temporals i amb una dedicació a temps parcial, la qual cosa fa pensar que aquesta no és la seva única font, o almenys la font fonamental d'ingressos de l'individu, ja que es trobaria entre les 10.000 i les 35.000 pessetes. Són principalment ocupats com a monitors i tècnics esportius superiors, que tenen titulació federativa però no en educació física.

La precarietat del lloc de treball fa que aquests individus siguin essencialment joves i solters, que en gran part compaginen aquest treball amb altres tasques productives (com vèiem en l'informe de l'Enquesta d'Estructura Ocupacional).

Empresa privada

Es tracta fonamentalment del grup professional dels directors i així, en la seva major part, ocupadors, tot i que també n'hi ha d'assalariats (igual que en el cas anterior), i pertanyen principalment al grup professional de tècnics en activitats físiques. Es fa evident el contrast entre les condicions laborals dels directors i la dels assalariats, quant a la relació laboral i la seva dedicació.

Quant a l'ensenyament privat, es tracta d'una situació intermèdia entre l'ensenyament públic i el sector privat-

Gràfic 3. Evolució de les relacions laborals en empleats segons el grup ocupacional i l'agent ocupador

associatiu. I és així perquè les condicions laborals són semblants a les dels ocupadors en el segon sector, mentre que les titulacions i els grups ocupacionals són més semblants als de l'ensenyament públic. Solen ser contractats temporals i fins i tot sense dedicació a temps complet, la qual cosa implica uns ingressos més baixos que els mateixos professionals en el sector públic.

Un cop definits i identificats aquests quatre grups procedim a quantificar-los (9). Cal tenir en compte que es tracta de tipus ideals, construïts teòricament a partir dels resultats obtinguts de la investigació mitjançant qüestionaris, per la qual cosa, a l'hora de classificar els 2.688 entrevistats, no tots entren a formar part d'un dels quatre sectors, però es va arribar a classificar-ne el 60,9%.

Així mateix plantejàvem en la introducció que sembla verificar-se la hipòtesi del mercat dual de treball formulada per la teoria institucionalista (Piore, 1975, 1980). Segons aquest enfocament, un mercat dual de treball es divideix en dos segments essencialment diferents: primari i secundari. El primer ofereix llocs de treball que impliquen una àmplia varietat de tasques o relativament limitades, amb salaris relativament elevats, bones condicions de treball i, per damunt de tot, estabilitat en la feina. En canvi, els llocs de treball del sector secundari comporten escasses tasques o molt diferenciades, com també el fet d'estar remunerats i caracteritzats per una considerable inestabilitat en l'ocupació i una alta rotació. Així mateix, s'aprecien dualismes successius dins de cada segment.

Doncs bé, en els sectors analitzats del mercat laboral, els llocs de treball del sector primari semblen ser els de director d'educació física, en oposició a les ocupacions del sector secundari, representats pels llocs que exerceixen les funcions de tècnic en activitats físiques, tècnic en activitats en la natura i els monitors esportius. També cal situar en aquest sector una gran part de les ocu-

	Ajuntament	Priv-associat.	Empresa priv.	C. ensenyament	Total
Edat					
<29	45,0	45,4	48,6	26,9	42,1
30-39	39,0	32,4	32,9	50,0	38,1
40-49	11,6	14,5	12,0	19,3	14,1
>49	3,7	7,0	5,5	3,0	4,9
NS/NC	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0
Sexe					
Homes	77,8	83,9	77,5	68,1	77,0
Dones	22,2	16,1	22,5	31,9	23,0

Quadre 6. Característiques demogràfiques dels ocupats segons l'agent ocupador el 1991 (%)

	Ajuntament	Priv-associat	Empresa priv.	C. ensenyament	Total
Relació					
Indefinida	41,7	27,6	60,8	77,4	51,6
Temporal	57,7	70,6	31,8	22,5	45,7
Dedicació					
T. complet	34,5	20,7	59,4	78,1	47,8
T. parcial	35,5	79,3	40,6	21,9	52,2
Ingressos mensuals					
<50.000	41,6	57,7	16,1	6,7	30,0
50-125.000	28,5	17,7	43,1	19,5	29,1
>125.000	21,8	12,6	21,9	66,7	29,1
NS/NC	8,1	12,0	18,9	7,1	11,8

Quadre 7. Característiques laborals dels ocupats segons l'agent ocupador el 1991 (%)

pacions de tècnic esportiu superior. Les conegudes excepcions dels entrenadors d'alguns dels esports d'alta competició, que clarament registren els trets del sector primari, no desvirtuen els atributs predominants en aquest tipus d'ocupacions. Encara que les tasques exercides els caracteritzen com a treballs del sector primari, les condicions laborals situen en el sector secundari una gran part dels llocs de treball. Alhora, dins de cada sector, els diferents tipus de llocs difereixen entre si,

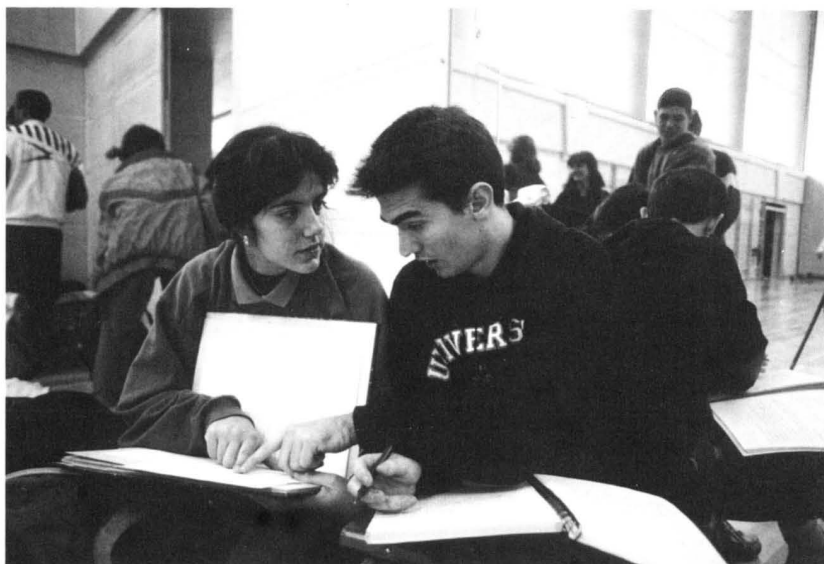
hi ha dualismes dins del dualisme general del camp. Quins eren els perfils continguts i les condicions dels llocs de treball de cada grup ocupacional? Considerant els trets predominants i que els diferenciaven entre si en aquest espai no només tècnic, sinó també social, l'Enquesta d'Estructura Ocupacional va reflectir els perfils que mostrem a continuació (11).

Els empleats la funció professional dels quals és l'entrenament esportiu en nivells mitjans i/o baixos (grup ocupa-

cional: monitors esportius) es dediquen fonamentalment a entrenar equips que participen en competicions (autonòmiques, provincials, locals o escolars): un de cada dos empleats, o bé a entrenar grups d'iniciació esportiva, també un de cada dos empleats. Quant al perfil socio-laboral, són joves, assalariats o precaris, amb contractes temporals de dedicació parcial (menys de vint hores), amb uns ingressos inferiors a les 50.000 ptes. mensuals i empleats a l'entitat per sota dels tres.

Els empleats en la funció de desenvolupament d'activitats en el medi natural en els àmbits educatiu i/o recreatiu (grup ocupacional: tècnic activitats esportives en la natura), concentren la seva tasca en l'ensenyament de grups d'iniciació esportiva, un de cada dos tècnics i de perfeccionament esportiu (no orientats al rendiment): un de cada quatre tècnics. La seva dedicació a guiar grups en el medi natural és més reduïda i encara ho és més a grups d'animació esportiva en la natura. Tenen menys de 30 anys, una situació d'assalariats, autoempleats o precaris, contractes temporals i jornades setmanals de més de vint hores, amb uns ingressos inferiors a les 75.000 ptes. i amb menys de tres anys a l'entitat.

Amb relació als ocupats com a tècnics en activitats físiques i animació esportiva, la majoria s'inscriuen en la funció principal de desenvolupament de programes de manteniment o desenvolupament físic corporal i presenten perfils

diferenciats segons agents ocupadors. Escassament implantats en entitats associatives, es caracteritzen en les empreses privades per concentrar-se cada un d'ells en un sol tipus de grups o activitats. Sigui per atendre els exercicis realitzats individualment pels usuaris de l'equipament dels gimnasos (musculació, culturisme, peses, gimnàstica passiva, etc.) o en iniciar/perfeccionar grups de gym-jazz, aeròbic, stretching, etc. Tanmateix, els tècnics d'aquest tipus d'empleats pels ajuntaments, presenten una major polivalència. Solen preparar grups de manteniment d'adults (i en menor mesura gerontogimnàstica) i grups d'iniciació o perfeccionament esportiu (especialment en esports col·lectius).

Tenen menys de 34 anys, són assalariats o autoempleats, fixos o temporals en la mateixa proporció, que treballen més de trenta hores la setmana i superen les 75.000 ptes. mensuals, amb una permanència en l'entitat inferior als tres anys. Els empleats en funcions d'entrenament esportiu i/o preparació física d'alt nivell (grup tècnic esportiu superior) presenten perfils diferencials en les seves tasques.

Els entrenadors esportius d'alta competició, a més d'entrenar un equip de competició (en el qual assumeixen la preparació tècnica, tàctica i sovint física) solen preparar grups d'iniciació o perfeccionament esportiu. Així mateix, desenvolupen en major grau que els tres

	Àrea 1		Àrea 2		Àrea 3		Àrea 4		Àrea 5		Àrea 6		Total	
	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%
Ajuntament	1.692	23,67	1.350	26,56	2.810	18,96	2.421	30,24	1.570	27,65	557	28,70	10.400	24,37
Centr. ensenyament														
no universitari	1.755	24,55	1.642	32,30	3.534	23,84	2.629	32,84	1.837	32,35	754	38,85	12.151	28,47
Priv. associatiu	1.192	16,68	1.272	25,02	3.689	24,89	1.750	21,86	1.212	21,34	271	13,96	9.386	21,99
Empresa privada	2.509	35,10	819	16,11	4.790	32,31	1.205	15,05	1.060	18,67	359	18,50	10.742	25,17
Total	7.148	100,00	5.083	100,00	14.823	100,00	8.005	100,00	5.679	100,00	1.941	100,00	42.679	100,00

Quadre 8. Nombre d'ocupacions esportives en tasques d'entrenament, animació, docència i direcció segons els agents ocupadors i les àrees territorials el 1991 (*)

	Àrea 1		Àrea 2		Àrea 3		Àrea 4		Àrea 5		Àrea 6		Total	
	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%
I Monitor esport.	2.117	29,62	1.501	29,53	4.989	33,66	2.894	36,15	1.422	25,04	653	33,64	13.576	31,81
III Tèc. anim. esp.	1.502	21,01	649	12,77	2.163	14,59	1.017	12,70	911	16,04	122	6,29	6.364	14,91
IV Tèc. esp. super.	760	10,63	516	10,15	1.646	11,10	530	6,62	923	16,25	117	6,03	4.492	10,53
V Doc. Ed. F. (EGB)	1.185	16,58	1.111	21,86	2.532	17,08	1.832	22,89	1.170	20,60	509	26,22	8.339	19,54
VI Doc. E. F. (MED)	570	7,97	531	10,45	1.002	6,76	797	9,96	667	11,75	245	12,62	3.812	8,93
VII Direcció	1.014	14,19	775	15,25	2.491	16,80	935	11,68	586	10,32	295	15,20	6.096	14,28
Total	7.148	100,00	5.083	100,00	14.823	100,00	8.005	100,00	5.679	100,00	1.941	100,00	42.679	100,00

Font: *Estructura Ocupacional del Deporte*, CSD, 1991

(*) No hi són inclosos:

- Aquells empleats per entitats privado-associatives i empreses privades que desenvolupen les seves tasques en instal·lacions no gestionades respectivament per cada un dels dos sectors ocupadors.
- Els tècnics en activitats esportives en la naturalesa
- Les ocupacions ocultes (submergides) o voluntàries (no remunerades)
- Els llocs de treball generats per altres agents.

Quadre 9. **Nombre d'ocupacions esportives segons els grups ocupacionals i les àrees territorials (*)**

grups ocupacionals precedents (monitors, tèc. naturalesa, tèc. animació esportiva), tasques organitzatives de les activitats i tasques de coordinació d'altres tècnics.

En canvi, els preparadors físics d'alt nivell es dediquen de manera quasi exclusiva a aquesta tasca en els equips i les seves entitats ocupadores. Només alguns compatibilitzen aquesta funció principal, amb l'entrenament de grups d'iniciació o perfeccionament esportiu. Excepte els empleats per empreses privades, on han de rendibilitzar la seva feina amb una major dedicació a aquests grups. Les seves responsabilitats organitzatives i de coordinació d'altres tècnics són similars als entrenadors d'alta competició.

Considerats en conjunt, els tècnics esportius superiors són menors de 34 anys, en situació d'assalariats, autònoms o precaris, fixos o temporals en la mateixa proporció, amb dedicació parcial, inferior a les 20 hores, per sota de les 75.000 ptes mensuals i amb més de tres anys en l'entitat.

En els empleats com a docents d'Educació Física en l'EGB o les ensenyances mitjanes, predominen els més grans

de 30 anys, assalariats amb contractes fixos de dedicació completa, jornades d'entre 20 i 40 hores setmanals, que superen les 125.000 ptes. mensuals i amb una antiguitat en la feina superior als tres anys.

En el grup de directores de les instal·lacions esportives i de les entitats que les gestionen destaca en primer lloc el fet que un de cada dos compatibilitza les seves responsabilitats de direcció amb tasques directes de tècnic esportiu. Especialment en el cas dels directores tècnics: un 61% dels entrevistats. Aquest fenomen és menor en el cas dels gerents de les entitats: un 43%. Aquesta menor implicació dels gerents d'entitats es deu entre altres factors al fet que en nombrosos casos han d'assumir també la coordinació general de les activitats i dels tècnics, pel fet de no estar creat el lloc de director tècnic de les seves entitats. Ara bé, aquesta compatibilització de tasques com a director i com a tècnic no es dona de la mateixa manera en els diferents agents ocupadors. Així, en els directores de serveis o instal·lacions esportives municipals, només un 16% exercia tasques com a tècnic. Però en les entitats pri-

vado-associatives, els feia un 38% i en l'empresa privada la majoria: 8 de cada 10 directores entrevistats.

Pel que fa al perfil socio-laboral, els directores tècnics o gerents tenen més de trenta anys complerts, són assalariats o ocupadors, contractats fixos a jornada completa, superen les 40 hores setmanals, tenen uns ingressos de 125.000 ptes i els tres anys en l'entitat. A les diferències esmentades cal afegir-hi la distribució desigual en el territori de la població activa ocupada en l'esport, inscrita en el procés de terciarització desigual del territori. Les majors presències dels empleats esportius en les respectives poblacions actives tenen lloc en les àrees més terciàries i industrialitzades (en què alhora té lloc un major procés de terciarització de la industrialització). Això es tradueix en diferències significatives en els nivells d'oferta de professionals esportius de les diverses àrees (12) i les seves respectives comunitats autònomes. Mentre que en l'àrea nord-est i a Madrid l'oferta global arribava als 14 professionals per cada 10.000 habitants i en l'àrea nord als 11 professionals, en la resta del territori davalla considera-

blement el nombre de tècnics: 8,5 en les àrees sud i nord-est i 7 al centre. Alhora, s'aprecien diferències substancials en el volum de llocs de treball generats per cada agent i en les estructures ocupacionals de cada àrea (quadres 8 i 9).

Aquí s'acaba aquesta succinta i descriptiva presentació de l'evolució recent d'aquest mercat de treball. Un mercat que es caracteritza per canvis i diferències profundes: ocupacionals, laborals, territorials, etc. Quina és la causa d'aquests canvis i d'aquestes diferències?

La construcció econòmica i social del mercat esportiu de treball. Factors estructurals de l'oferta d'ocupació

Doncs bé, les anàlisis estructural, retrospectiva i estratègica realitzades en el transcurs de la Projecció (13) van permetre identificar una sèrie de factors estructurants de l'oferta d'ocupació esportiva. Factors que semblen confirmar a Espanya i a les comunitats autònomes la hipòtesi avançada per Bordieu (1987) per al cas francès, que es tracta d'un mercat relativament autònom. Quins són aquests factors?

En primer lloc les anàlisis successives factorials de components principals realitzades (14) semblen validar la hipòtesi següent:

El desenvolupament socio-econòmic és un factor determinant en el desenvolupament de l'esport i de l'ocupació en tot sistema territorial.

En aquelles àrees amb un major grau de desenvolupament, expressat mitjançant la terciarització de la població ocupada, un gran desenvolupament urbà i amb anteriors o actuals processos d'industrialització, s'observa un major desenvolupament de les demandes i les ofertes esportives. I, com a conseqüència, més ofertes d'ocupació esportiva. Els casos més clars són les àrees nord-est, nord i Madrid. En aquestes, tant el sector privat-associatiu com el comercial tenen un major presència.

Si bé el desenvolupament de l'associacionisme depenia fins fa poc temps de fenòmens i tradicions culturals d'algunes autonomies.

En canvi, a les regions desenvolupades, ja sigui encara eminentment rurals o agrícoles (nord-oest i centre) o aquelles en transició cap a un nou tipus de ruralitat (sud), el desenvolupament de les demandes i les ofertes esportives és menor, igual que els seus mercats laborals esportius. En aquestes autonomies és el sector públic el que, amb la seva actuació, sustenta la majoria de les ofertes i les ocupacions i fa possible que els diferencials en les demandes esportives ateses i les ofertes d'ocupació no siguin encara més grans.

En segon lloc i en interdependència amb el primer factor, es troben els factors següents:

El creixement i la diversificació de les ocupacions esportives entre 1973 i 1991 ha anat associat al creixement i la diversificació de les organitzacions esportives, de les seves ofertes i dels sistemes de pràctiques i de practicants. Aquests canvis socio-esportius s'inscriuen alhora en el marc de transformacions polítiques i socio-culturals, que han succeït des de la transició democràtica.

Encara que les expressions territorials de tots aquests processos presenten cla-

res diferències. Diferències que conjuntament amb els diversos desenvolupaments socio-econòmics expliquen l'heterogeneïtat dels sistemes esportius territorials i dels seus respectius mercats de treball.

El 1973 el principal agent generador d'ocupació i oferta d'activitat esportiva organitzada eren els clubs. Des de llavors les administracions públiques i el sector comercial, escassament generadores d'ocupació i ofertes esportives en el règim anterior, s'han anat incorporant de manera decidida.

Aquests agents (ajuntaments i empreses) no només han propiciat el creixement dels llocs de treball i de l'oferta d'activitats esportives organitzades. També han diversificat les formes d'organització de les pràctiques. A la fórmula clàssica del club inscrit en el model altament competitiu, els ajuntaments i les empreses han incorporat l'oferta d'activitats esportives organitzades en forma de serveis, més flexibles i menys regulats (Haumont, 1987). Això no implica que ajuntaments i empreses també continuïn propiciant el model competitiu i que els clubs no hagin incorporat la fórmula de serveis. El més significatiu és que l'escassa gamma d'opcions alternatives en les formes de pràctica organitzada al

començament dels setanta s'ha anat ampliant i, com a conseqüència, els llocs de treball esportius no només han augmentat sinó que s'han diversificat. Aquesta diversificació dels agents, de les ofertes i dels recursos (humans, espacials, etc.) expressa una major sintonia amb l'espectre de necessitats esportives i corporals (i aquelles altres associades a aquestes) i les expectatives dels individus en la forma que desitjarien satisfer-les. Això ha permès el creixement i la diversificació de l'estructura de pràctiques i practicants. Si el 1974 la pràctica esportiva organitzada estava quasi exclusivament reservada als grups socials de més capital biològic i/o cultural i/o econòmic, el 1985 i el 1991 s'observa una major incorporació de la dona, dels adults, de les classes mitjanes i dels ciutadans sense pretensions de performance.

Alhora, ha estat aquesta obertura a altres grups socials, a nous mercats, a noves formes de pràctica, el que ha permès el creixement de l'ocupació esportiva. I donat que les organitzacions esportives han afrontat aquest procés de canvis de manera diferenciada (perquè probablement són sistemes socials diferents) amb lògiques específiques en els seus respectius camps, difereixen en les característiques estructurals dels seus mercats de treball esportius.

Conclusions

Tot sembla indicar que aquest mercat de treball, com qualsevol altre, no només és un espai tècnic i econòmic, com planteja per a tot el mercat la teoria del mercat de treball.

També és un espai social, en el qual si bé encara no hi ha evidència investigadora que confirmi l'enfocament d'Edwards (1979) respecte dels mercats de treball com a relacions socials entre agents i grups, que poden tenir interessos diferents i sovint contraposats, sí que sembla existir evidència de relacions socials diferenciades i d'interdependències clares amb els processos

generals de canvi i estratificació social. Els mercats duals que va captar (sincrònicament) l'EOE són el producte d'aquests processos generals i dels processos específics de canvi en els sistemes socials constituïts per les organitzacions esportives. Les profundes diferències en l'expressió territorial d'aquest mercat de treball, reflecteixen precisament l'heterogeneïtat de les societats particulars que constitueixen les comunitats autònomes, dels seus respectius sistemes socials de l'esport i dels processos de transformació corresponents.

En tot cas es tracta, com dèiem al principi, d'un camp del qual ignoràvem encara molt més del que coneixem, en el pla teòric o en el pla empíric, i que com a conseqüència requereix continuar i aprofundir en les investigacions fins ara realitzades.

Bibliografia

- BECKER, G. *Human Capital*, Columbia University Press. Hi ha traducció al castellà a Alianza, 1964.
- BOURDIEU, P. *La distinction. Critique Sociale du Jugement*, Minuit, París. Hi ha traducció al castellà a Taurus, 1979.
- BOURDIEU, P. *Choses dites*, Minuit, París. Hi ha traducció al castellà a Gedisa, 1987.
- CONSEJO SUPERIOR DE DEPORTES, *Proyecto de Reforma de las Enseñanzas y Titulaciones Deportivas*, Madrid, febrer 1991, Comissió d'Experts.
- CUADRADO, J.R. "La expansión de los servicios en el contexto del cambio estructural de la economía española", a *Papeles de Economía Española* (42), 1990.
- EDWARDS, R. *Contested Terrain. The transformation of the workplace in America*, Basic Books Inc., Nova York, 1979.
- ERRAIS, B. *Emplois et formations du secteurs sportifs. Marchés de travail et stratégies de formation*, INSEP, París, 1985.
- GARCÍA FERRANDO, M. *Los españoles y el deporte (1980-1990). Un análisis sociológico*, Ministerio de Educación y Ciencia — Consejo Superior de Deportes — ICEF, Madrid, 1991.
- GODET, M. *Prospective et Planification Stratégique*, Económica, París, 1988.
- HEINEMANN, K.; SCHUBERT, M. *Honorietz der Arbeitsmarkt sportwissenschaftliche Qualifikationen?*, in *Sportwissenschaft*, 1989/1.
- HERNÁNDEZ VÁZQUEZ, J.L. "El flujo de licenciados en Educación Física y la demanda potencial del mercado de trabajo en España" INEF, Madrid, 1987.
- INE *Estadística de Establecimientos Deportivos*, Madrid, 1975.
- INE, *Encuesta de Población Activa 2º Trimestre 1991*, Madrid.
- MARTÍNEZ DEL CASTILLO, J.; PUIG, N.; BOIX, R.; MILLET, L.; PÁEZ, J.A. *Las instalaciones deportivas en España*, Ministerio de Educación y Ciencia — Consejo Superior de Deportes —, Madrid, 1991.
- MARTÍNEZ DEL CASTILLO, J. (dir.); PUIG, N.; FRAILLE, A.; BOIXEDA, A. *Estructura Ocupacional del Deporte en España. Encuesta en los sectores de entrenamiento, animación, docencia y dirección*, Ministerio de Educación y Ciencia — Consejo Superior de Deportes —, Madrid, 1991.
- MARTÍNEZ DEL CASTILLO, J. (dir.); et. al., *Deporte, Sociedad y Empleo. Proyección del mercado deportivo laboral en la España de los noventa*, MEC — Consejo Superior de Deportes —, Madrid.
- MERINO MERCHAN, R. *La evolución de las actividades físico-deportivas y las nuevas necesidades de formación*, en *Sistema* (de próxima publicación), 1992.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA *El mercado de trabajo de los titulados universitarios en España*, Madrid, 1987.
- PIORE, M. "Notes for a theory of labor market stratification" en *Labor Market Segmentation*, Lexington Books, Lexington, Mass, 1975.
- PIORE, M.; BERGER, S. *Dualism and Discontinuity in Industrial Societies*, Cambridge University Press, 1980.
- RAYMOND, J.L.; GARCÍA VILLAR, J.; POLO, C. "Factores explicativos de la demanda de empleo", en *Papeles de Economía Española* (26), 1986.
- RODGERS, B. *Rationalisation des choix en matière de politique sportive. Le sport dans son contexte social. Comparaisons internationales*, CCC/DC (77) 11, Conseil de l'Europe- Comité du Sport, Estrasburgo, 1987.
- SAEZ, F. "El empleo en las actividades de servicios", en *Papeles de Economía Española* (42), 1990.
- THOMAS, R.; HAUMONT, A.; LEVET, J.L. *Sociologie du Sport*, París, Presses Universitaires de France, 1987. La traducció al castellà és de Bellaterra, Barcelona.

Notes

- (1) L'Enquesta va ser realitzada per Planksport i dirigida per Jesús Martínez del Castillo, amb la col.laboració de Núria Puig, Antonio Fraile i Agustín Boixeda. La grandària de la mostra va

ser de 2.800 entrevistes, (estratificades segons àrea territorial, grandària d'habitat i tipus d'instal·lació esportiva) realitzades en 150 municipis durant el 2n trimestre del 1991.

(2) La Projectió va ser realitzada per Planksport i dirigida per Jesús Martínez del Castillo, amb la col·laboració de Clemente Navarro, Antonio Fraile, Núria Puig, Pablo Jiménez, Julio Martínez i Carlos de Miguel. Es va fer servir el mètode dels escenaris de M. Godet (1987). Els informes finals de l'*Enquesta* i la *Projectió* els podeu consultar en el centre de documentació dels INEF.

(3) Aquests processos nacionals de propagació són analitzats per Piore a *Dualism and Discontinuity in Industrial Societies*, 1980.

(4) *Estadística de Entidades y Establecimientos Deportivos*, INE, 1975.

Estructura ocupacional del deporte en España. Encuesta de los sectores de entrenamiento, docencia, animación y dirección de instalaciones deportivas, CSD, 1991.

(5) Als capítols III, IV i V de l'informe final de la Projectió es pot ampliar la síntesi presentada. En aquests capítols es tracta no només l'evolució del sistema esportiu laboral, sinó també l'evolució dels altres subsistemes esportius (d'oferta i demanda) i les possibles interdependències entre aquests i els canvis socioeconòmics. Seria interessant fer una investiga-

ció que continués aprofundint la història estructural d'aquest camp.

(6) Com que l'Encuesta de Estructura Ocupacional va permetre establir el nombre d'empleats, però no el d'actius ocupats, considerem provisionalment el nombre d'empleats com el d'actius ocupats, fins que els pròxims estudis permetin una estimació més precisa d'aquests darrers. En tot cas, una part de la sobreestimació d'actius ocupats pel fenomen de la pluriocupació, queda parcialment compensada per l'ocupació submergida i no comptabilitzada.

(7) Al capítol VII de l'informe de l'*Encuesta de Estructura Ocupacional* recull amb amplitud aquestes diferències en el pla de l'Estadística Descriptiva.

(8) Vegeu p. 35 a 42 de l'Informe final de la Projectió.

(9) Per quantificar els sectors d'ocupació realitzem l'operació mitjançant el comandament IF del paquet SPSS/PCT. Amb aquest es tracta d'anar donant una sèrie de condicions lògiques, que vénen a funcionar com a filtres: si l'individu compleix aquestes condicions queda classificat en el grup especificat. Així doncs, en tenir nosaltres descrits mitjançant l'anàlisi de correspondències múltiples i el mètode Tri-deux els quatre sectors d'ocupació, podem donar les condicions que han

de complir cada individu per pertànyer a un o altre grup.

(10) Per comprovar l'homogeneïtat dels grups definits i les seves diferències amb els altres, es van realitzar anàlisis de varianza, amb resultats molt positius. Per resoldre el problema dels 895 individus no classificats s'ha intentat realitzar imputació mitjançant una anàlisi discriminant que ha donat com a resultats del 67,15% d'encert en la predicció, però tanmateix hem optat per treballar amb els classificats sense necessitat d'imputació.

(11) En els capítols IV i V de l'informe final de l'Enquesta, es pot ampliar la síntesi aquí recollida.

(12) Àrees establertes en l'Enquesta i la Projectió: àrea 1 Madrid, (Madrid), àrea 2 Nord, (Aragó, Cantàbria, Navarra, País Basc, Rioja); àrea 3 Nord-est (Balears, Catalunya, C. Valenciana); àrea 4 Sud (Andalusia, Canàries, Múrcia, Ceuta i Melilla); àrea 5 Nord-oest (Astúries, Castella-Lleó, Galícia); àrea 6 Centre (Extremadura, Castella-La Manxa).

(13) Vegeu capítols III, IV i V de l'informe final de la Projectió.

(14) En la primera anàlisi els tres primers factors explicaven el 93,6% de la varianza i en la segona el 90,5% (p. 47 i 52 de l'informe final de la Projectió).